

Весна Н. ЂОРЂЕВИЋ*
Институт за српски језик САНУ
Београд

Оригинални научни рад
Примљен: 03. 04. 2017.
Прихваћен: 13. 04. 2017.

ВИДСКИ ПАРОВИ И ПРЕФИКСАЦИЈА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ (ПРЕФИКС *ИЗ*-)**

Полазећи од схватања да је видски парњак глагол који се са мотивним глаголом подудара у бар једној семантичкој реализацији, чије је рекцијско и контекстуално окружење исто као код мотивног глагола и који се даље не може имперфективизовати, размотрићемо домаћу литературу у којој се префикс *из*- посматра као перфективизатор и указати на теоријске неусаглашености у погледу издвајања видских парњака на *из*-. Граматичка функција префикса *из*- традиционално се у лексикографији представља као 'довођење радње до краја' и у том значењу јављају се глаголи који се, уколико задовоље остале критеријуме, сматрају видским парњацима. Циљ овог рада је проверити да ли се видски парњаци на *из*- јављају и у осталим значењима префикса *из*- која се дају у речницима.

Кључне речи: видски пар, префикс *из*-, перфективизација, префиксација, српски језик

1. У српском и другим словенским језицима глаголи су увек одређеног вида (свршеног или несвршеног), с изузетком двовидских (и малобројних једновидских глагола) и могу образовати видски пар. Под видским паром подразумевају се два глагола истог лексичког значења, а различитог видског,¹ што је дефиниција општеприхваћена (и често понављана) у србистичкој

* vesna.djordjevic@isj.sanu.ac.rs

** Овај чланак је резултат рада на пројекту „Опис и стандардизација савременог српског језика” (178021), који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ У лингвистици још увек нема сагласности око питања шта представља инваријантно видско значење, односно која су обележја значења перфективности и имперфективности. Уколико се узму у обзир резултати различитих теоријско-методолошких приступа овој проблематици, може се извести уопштени закључак: „да се инваријантно значење СВ, који има компактну моноцентричну структуру, заснива на сталном (маркираном) диференцијалном комплексу обележја 'достизање унутрашње апстрактне границе тока радње' – 'недељива целовитост (потпуна завршеност с обзиром на почетак, средину и крај) радње', као и на њима изазваној последици – обележју 'појава новог стања' ('настанак нове ситуације – догађаја'), који се међусобно допуњују, одражавајући различите стране видске семантике [...]. НСВ, који се одликује дифузном,

литератури (в. Стевановић 1991: 541, Мразовић/Вукадиновић 2009: 84, Пипер/Клајн 2013: 177 и др.). Међутим, када видски пар чине имперфективни глагол и префиксирани перфективни глагол, није једноставно одредити која су два глагола иста лексички а различита видски, што су потврдили приступи анализи видских парњака на конкретним примерима (в. Грицкат 1966–1967, Грицкат 1967, Дешић 1985, Ђуровић/Спасојевић 2014). Разлог томе свакако је и у теоријској неосветљености питања видског пара, односно непостојању јасних критеријума за издвајање видских парњака, на шта се указује и у радовима новијег датума (уп. Ђуровић/Спасојевић 2014, Шарић 2011).²

1.1. У контексту глаголског вида суфиксација има повлашћен положај – сматра се граматичким процесом, а префиксација деривационим, о чему сведочи и поступак у *Нормативној граматичкој српског језика* Предрага Пипера и Ивана Клајна: „Суфиксација је најрегуларнији начин изражавања вида. Видским паровима у најужем смислу припадају, дакле, парови као *обрадити* – *обрађивати*, *поклонити* – *поклањати*, *преписати* – *преписивати*.”³

1.2. Две су главне разлике између суфикса и префикса као средстава за промену вида. Иако не постоји један јединствени префикс нити један јединствени суфикс који би се додавао глаголима и мењао им видско значење, ипак сваки свршени глагол има свој суфикс за имперфективизацију, док несвршени глагол има више префикса за перфективизацију (*писати* – *дописати*, *записати*, *исписати*, *написати*, *уписати* итд.). Друго, уврежено је мишљење да се свршени глагол и од њега суфиксацијом изведен несвршени не разликују лексички: на пример, у пару *разбити* – *разбијати* значењска разлика је само видска, док *дописати* у односу на *писати* носи и додатно (лексичко) значење. Изучаваоци словенског вида који строго разграничавају префиксацију као деривациони процес и суфиксацију као граматички не признају учешће префикса у образовању видских парова. Међутим, постоје префиксирани глаголи у којима је тешко установити лексички нанос префикса (*писати* – *написати*) и таквим глаголима неки аутори признају статус видског парњаштва, а њиховим префиксима улогу граматичке перфективизације (Виноградов 1947, Грицкат 1996–1967, Млинарчик 2004).⁴

1.3. Дакле, поједини префикси представљају средства граматичке перфективизације (*на-* у *написати*), а поједини имају лексичку функцију (*до-* у *дописати*): „Видски пар у ширем смислу чине, поред претходно наведеног, и свака два глагола (тј. два облика двеју различитих речи) који се семантички разликују само по видском значењу, а формално само по суфиксу или префиксу који ту видску разлику изражава, нпр. *чинити*–*учинити*” (Пипер/Клајн 2014: 177). Експлицитније изражено становиште да не могу сви пре-

слабо центрираном структуром, односно нејасним границама између посебних (варијантних) значења, као и њиховим преплитањем, семантички је немаркиран, неутралан у односу на наведена обележја [...]” (Војводић 2013: 332). Уп. и Новаков 2005: 11–25.

² О терминолошким неусаглашеностима у вези с видским паровима в. Новак Милић 2010.

³ Ђуровић/Спасојевић (2014: 185) примећују да се овај поступак у *Нормативној граматичкој српског језика* разликује од досадашњег посматрања видских парова у српским граматикама, где је вид увек сматран класификационом категоријом.

⁴ О тзв. празним префиксима в. Шарић 2011.

фиксати бити чланови видског пара налазимо у Д. Војводић (2013: 332): „Видски пар се образује помоћу: 1. префикса за СВ (перфективизација), као што су: *до-, за-, из-, на-, об-, од-, по-, под-, пре-, пред-, про-, раз-, с-, у-, уз-* (*вршити – довршити / завршити, каснити – закаснити, вући – извући, учити – научити, прати – опрати, пењати / пети се – попети се, читати – прочитати, шити – сашити, ловити – уловити*); [...]. Префиксацијом се може образовати и глагол СВ са новим лексичким значењем, који не чини видски пар са 'полазним' глаголом НСВ (*писати – дописати, исписати, описати, пописати, преписати, уписати*), али може додавањем суфикса образовати нови видски пар (*дописати – дописивати, описати – описивати, преписати – преписивати*)”.

1.4. За готово сваки префикс Академијина *Грамматика русского языка*⁵ из 1960. године наводи као једно од значења „доћи до резултата / краја радње”, којим се означава да префикс носи само значење перфективности (Јанда 1986: 20).⁶ Ипак, одредити када глагол значи само „доћи до резултата / краја радње” није једноставно, јер како глаголи нису моносемантични, подударана у значењима мотивног и префиксираног мотивисаног глагола само су делимична (Спасојевић/ Ђуровић 2014), па се у појединим радовима предлаже усвајање становишта да видски пар чине два глагола различитог вида којима је бар једна лексичко-семантичка реализација иста (Грицкат 1966–1967, Грицкат 1967, Дешић 1985, Спасојевић/Ђуровић 2014).

1.4.1. Као провера граматикалности префикса узима се и тест секундарне имперфективизације – образовања секундарно имперфективизованог глагола од префиксираног перфективног глагола (*писати – исписати – исписивати*), јер се сматра да уколико постоји потпуна значењска подударност првог и другог члана, не би било потребе за творењем трећег.⁷

1.4.2. У случају видског двојства и контекстуално и рекцијско окружење мора бити једнако (Грицкат 1966–1967: 199–200), Грицкат 1967: 124–125).

1.5. Полазећи од схватања да је видски парњак глагол који се са мотивним глаголом подудара у бар једној семантичкој реализацији, чије је рекцијско и контекстуално окружење исто као код мотивног глагола и који се даље не може имперфективизовати, размотрићемо студије у којима се префикс *из-* посматра као перфективизатор и указати на теоријске неусаглашености у погледу издвајања видских парњака на *из-*. Граматичка функција префикса *из-* традиционално се у лексикографији представља као 'довођење радње до краја' и у том значењу јављају се глаголи који се, уколико задовоље остале критеријуме, сматрају видским парњацима. Како бисмо проверили да ли се и међу глаголима на *из-* који нису у речницима уврштени у значење 'довођење радње до краја' могу издвојити видски парњаци, ексцерпирали смо из једнотомног *Речника српскога језика* Матице српске (РСЈ) глаголе на *из-* који испуњавају критеријуме видског парњаштва, а потом сагледавали њихова

⁵ *Грамматика русского языка*, том 1, Фонетика и морфология.

⁶ Приступ значењу префикса какав је у поменутој граматичи, као и у радовима аутора који се ослањају на њега, сматра се традиционалним приступом (Јанда 1986).

⁷ О секундарној имперфективизацији и „хетеросемији несвршеног глагола” в. Грицкат 1967.

значења у односу на значењске групе префикса *из-* дате у речницима. Семантички описи глагола преузимају су из РСЈ.

2. Префикс *из-* представља веома продуктиван и фреквентан префикс, који поред основног облика има и пет аломорфа: *иже-*, *ис-*, *иш-*, *и-*, *иза-* (Клајн 2002: 234). У домаћој литератури издвојен је као префикс који учествује у чистој граматичкој перфективизацији (Грицкат 1966–1967, Клајн 2002, Пипер/ Клајн 2014).

2.1. У *Нормативној граматичкој српског језика* наводи се да: „Чисту перфективизацију имамо у глаголима *изгубити*, *изменити*, *изградити*, *искористити* и многим другима” (Пипер/ Клајн 2014: 245), а у *Творби речи у савременом српском језику (слагање и префиксација)* констатује се да је префикс *из-* нарочито продуктиван као средство за перфективизацију и да ту функцију обавља у великом броју глагола различите семантике: *изградити*, *извршити*, *искористити*, *изгубити*, *израчунати*, *исц(и)епати*, *искидати*, *искварити*, *испрљати*, *изм(ј)ерити*, *изм(и)енити*, *испричати*, *изл(и)ечити*, *издубити*, *изгрести*, *испећи*, ређе у непрелазним и повратним глаголима (*израсти*, *изгор(ј)ети*, *иструнути*, *излуд(ј)ети*, *изругати се*) (Клајн 2002: 234–237). У оба наведена дела у примере чисте перфективизације префиксом *из-* убројани су и глаголи наспрам којих постоји секундарно имперфективизован члан, што, дакле, није критеријум који се узимао у обзир приликом установљавања видских парњака.

М. Стевановић (1964: 437) примећује да постоје глаголи на *из-* код којих се не издваја друго значење глаголског префикса до значења ’само извршавање радње до краја’: *извршити*, *излудети*, *излупати*, *изморити*, *измучити*, *измутити*, *исцепати*, *изгладити*, *изгорети*, *изгрдити*, *изнурити*, *исплетсти*, *испоредити*, *испробати*, *истрљати*, *излечити*, *измислити*, *измерити*, *испунити*, *изменити*, *измешати*, *изиграти*, *ишчекати*, *изградити*, *исписати*, *ишарати*, *израчунати*. Међу примерима у којима аутор не осећа нанос ниједног другог значења до значења извршења радње исказане мотивним глаголом нашли су се и примери у студији Клајн 2002 сврстани у сативно значење, које се сматра одвојеним од чисто видског: *измучити*, *изгрдити*, *изградити*, *исписати*, *ишарати*.

2.1.1. Наиме, И. Клајн (2002: 236) уочава да праве парњаке на *из-* треба разликовати од глагола који представљају варијанту сативног значења, а означавају ’радњу која се врши у потпуности, колико год је могуће’. Наведено значење илустровано је следећим примерима: *исписати*, *ишарати*, *искитити*, *изградити*, *изређати*, *избројати*, *испричати*, *изљубити*, *изучити*, *истражити*, *искувати*, *испуцати*, *истрајати*, *испресавијати*, *изукритати*. Међутим, неки од наведених глагола могу се тумачити другачије. Тако, Љ. Шарић (2011: 10), наводећи размимоилажења око одабира видских парњака у хрватским радовима, поставља питање зашто се уз глагол *бројати* наводи свршени глагол *пребројати*, који не пролази тест секундарне имперфективизације, а не наводи се глагол *избројати*. И. Грицкат (1966–1967) у глаголе чија се различита значења и подзначења преводе у граматичку перфективност употребом различитих префикса убраја и глагол *бројати*: „израчунава-

ти збир – *избројати*; израчунавати збир указујући на сваку посебну јединицу, именујући је – *пребројати*; сматрати за некога или нешто – *убројати*.” Глагол *избројати*, осим што се семантички подудара с основним глаголом (или бар једном његовом семантичком реализацијом), испуњава и формални услов за статус видског парњака, јер нема потврђеног секундарног имперфектива изведеног од њега. Приметићемо да се глагол *ишарати* у свом примарном значењу ‘украсити шарама, сликама’ семантички поклапа са секундарном семантичком реализацијом глагола *ишарати* ‘украшавати, улепшавати шарама (обично у боји: ускршња јаја, чарапе, кутију)’, а секундарно имперфективизовани глагол **ишаравати* није потврђен, па нема јасних разлога зашто глагол *ишарати* нема исти статус као, претпостављамо, *наишарати*. Могуће је да су поједини глаголи фреквентнији од других, што треба проверити корпусним истраживањима, али семантичких и формалних препрека за признавање улоге видског парњака глаголима *избројати* и *ишарати* нема.

2.1.1.2. Разликовање правих перфектива и глагола који означавају потпуност извршења радње задаје потешкоће, а предлог „Да није реч о обичном перфективу види се када упоредимо нпр. *изљубити* и *пољубити*, *изударати* и *ударити*, *изучити* и *научити* (Клајн 2002: 236)” не пружа решење у примерима типа *избројати* и *пребројати*; *ишарати* и *наишарати*, *испеглати* и *опеглати* и сл. Потешкоће увиђа и сам аутор наводећи да: „Код многих глагола, међутим, та разлика није лако уочљива, поготову не код оних као *испунити*, *исцрпсти*, *истр(и)ебити*, где и прости глагол својим значењем подразумева потпуност радње (Исто, 236)”. Са друге стране, И. Грицкат (1966–1967: 207) такве глаголе сматра правим перфективима и, говорећи о значењу префикса *из-* које назива ‘вршење до постигнућа циља, до исцрпљивања могућности одн. интереса за радњу’, наводи следеће: „Разумљиво је да у већини случајева, прилазећи основном глаголу, префикс снабдева глаголску сложеницу том лексичком модификацијом, али има основних глагола који на извесне начине и значе напредовање ка таквом циљу, те се уз њих описана лексичка функција префикса *из-* растапа у граматичку: *ишибати* (у смислу извршења казне) – *ишибати*, *тући* – *истући*, *мрцварити* – *измрцварити*”.

2.2. Према И. Грицкат (1966–1967: 206–207), два значења префикса *из-* учествују у видском парњаштву: значење ‘вађења, црпења, избацивања из нечега’ и значење ‘постигнућа циља до исцрпљивања могућности одн. интереса за радњу’, а наведени су и случајеви немотивисане, односно језичком аналогijом остварене перфективизације: *причати* – *испричати*, *губити* – *изгубити*, *вршити* – *извршити*. Међутим, семантика (словенских) префикса често је непрозирна или се другачије тумачи у различитим теоријско-методолошким приступима,⁸ па чак и кад знамо значење префикса, не можемо претпоставити да ће се у споју с конкретним глаголом нова јединица семантички поклапати с полазном а разликовати се само по виду или да наспрам новонастале јединице неће стајати секундарни имперфектив.

⁸ В. нпр. Белај 2008, Јанда 1986.

2.3. Иако се префикс *из-* у литератури наводи као пример префикса перфективизатора, наведене неусаглашености указују на тешкоће у одређивању глагола у којима префикс остварује ту функцију. Приликом одређивања видских парњака на *из-* потешкоће се јављају услед додиривања категорије вида и акционалности. Сативно значење у литератури именовано као 'радња која се врши у потпуности, колико год је могуће' није једноставно одвојити од значења 'довођење радње до краја', што илуструју примери *избројати*, *ишарати*, те, на пример, глаголи ударања: *батинати* – *избатинати*, *деветати* – *издеветати*, *макљати* – *измакљати*, *тући* – *истући*, *шамарати* – *ишамарати*, *ћушкати* – *ишћушкати*, *лемати* – *излемати*, *кундачити* – *искундачити* и др.

3. У описним речницима српског језика једно од значења датих уз префикс *из-* јесте и значење 'извршење радње до краја', које би требало да обухвата оне глаголе с префиксом *из-* у функцији чисте перфективизације. Међутим, видски парњаци појављују се и у другим значењима датим уз одредницу *из-*.⁹

3.1. Значење '(1а) покретање из унутрашњости чега (најчешће напуштање ограниченог простора)' обухвата глаголе људског кретања (*изићи*, *избаљати*, *испливати*, *истрчати* и сл.), који не представљају парњаке својим мотивним глаголима,¹⁰ јер њихово значење увек подразумева усмереност кретања (потеклу од просторног значења префикса *из-*). Прелазни глаголи типа *изнети* такође носе ову семантичку црту и не могу се укључити у видско парњаштво. Осим што се значењски разликују од мотивних глагола, глаголи овог типа подлежу готово по правилу секундарној имперфективизацији. Изузетак је глагол *извадити*, који у односу на претходно поменуте глаголе представља посебан значењски подтип и готово читавом својом полисемантичком структуром одговара полисемантичкој структури мотивног глагола *вадити*¹¹: *вадити* (1а) 'вадити ствари из ормара' – *извадити* (1а) 'извадити ствари из ормара'; *вадити* (1б) 'вадити зуб / крв / очи' – *извадити* (1в) 'извадити зуб / крв / очи'; *вадити* (2а) 'вадити грађу / примере' – *извадити* (3) 'извадити грађу / примере'; *вадити* (2б) 'вадити пасош / личну карту' – *извадити* (5) 'извадити пасош / личну карту'; *вадити* (2в) 'вадити карте / улазнице' – *извадити* (5) 'извадити карте / улазнице'; *вадити* (4) 'вадити из затвора / из шкрипца / из дугова' – *извадити* (2) 'извадити из затвора / из шкрипца / из дугова'.¹² Глагол *извадити* не подлеже секундарној имперфективизацији, те

⁹ Класификација значења преузета је из РСАНУ. РСЈ бележи иста значења, а сличан опис дат је и у *Речнику српскохрватскога књижевног језика* Матице српске (РМС), с тим да се у њему и 'промена положаја' издваја као посебно значење у примерима: *изврнути*, *извратити*, *изваљати*, а 'извршење радње до задовољења' није издвојено као посебно.

¹⁰ Изузетак су глаголи типа *истрчати*, који могу бити прелазни у одређеним контекстима: *трчати стазу* – *истрчати стазу*.

¹¹ Као пример нећемо наводити читаве семантичке описе из речника, већ само допуне којима се илуструје дато значење.

¹² Значења глагола *вадити* у РСЈ дата под 1в, 1г и 3 у истом извору нису потврђена за глагол *извадити*, али на основу примера датих за глагол *вадити*, јасно је да се и глагол *извадити* може употребити у истим семантичким реализацијама, само као перфективни корелат: *вадити* (1в) вадити воду / течност – *извадити* воду / течност; *вадити* (1г) вадити руду / кромпир – *извадити* руду / кромпир; *вадити* (3) вадити флеке / мрље – *извадити* флеке / мрље.

представља видски корелат мотивном глаголу.¹³ У наведеном примеру слика „излазак из нечега”, коју префикс *из-* носи, поклапа се са радњом исказаном мотивним глаголом (радња вађења подразумева да предмет излази / бива извучен из нечега). У грађи нисмо пронашли више потврда за глаголе овог подзначања који би представљали видске парњаке. Као посебан значењски подтип могли би се издвојити глаголи: *изжђикати*, *изжђикљати*, *избујати*, *исклијати*, *испунити*, *иштркљати*, *искуљати*, *ишикљати*, *искипети*, који својим значењским опсегом испуњавају критеријуме за видско парњаштво. Њихови мотивни глаголи подразумевају кретање навише ентитета на који се радња односи, по чему би се могли сврстати и у групу ’(г) кретање навише’, а у семантици префиксираних глагола подразумеван је и излазак ентитета на који се радња односи из ограниченог простора: клијати из земље, кипети из лонца, шикљати из црева итд.

3.2. Наведеној значењској групи блиски су глаголи којима се означава ’(г) кретање навише’: *испузати*, *испентрати се*, *испети се*. Ови глаголи представљају видске парњаке мотивним глаголима судећи по речничком опису и примерима: *пентрати се* ’верати се, пети се’ – *испентрати се* ’пентрајући се попети се, узверати се: ~ на брег’; *пети* ’(некога, нешто) дизати у висину, успињати: ~ дете на кркаче, ~ ствари на таван’ – *испети* ’пренети са нижег на више место, ставити на више место, попети, издићи: ~ сто на бину, ~ дете на сто’; *пети се* ’ићи узбрдо или у висину; пентрати се, верати се: ~ на дрво, ~ степеницама’ – *испети се* ’пењући се доспети на више место, попети се: ~ се на дрво’. И глагол *испузати* подударан је са секундарном семантичком реализацијом глагола *пузати* ’(2б) пети се (уз дрво, стену и сл.) хватајући се, држећи се рукама и ногама’), али није нађена потврда рекцијске подударности.

3.3. За глаголе са значењем ’(б) изузимање, одстрањивање, одвајање: *изабрати*, *издвојити*, *искључити*, *изоставити*, *избацити*’ остваривање односа видског парњаштва није карактеристично – лексичко значење префиксираних глагола разликује се од семантике мотивног глагола и развијају се секундарне имперфективизације.

3.4. Глаголи значења ’(1в) постизање, добијање, стицање онога ради чега се врши радња основног глагола’ (*измолити*, *искукати*, *испросити*, *извојевати*, *изнудити*, *измамити*, *изборити*) неће образовати видске парове, јер, како објашњава И. Грицкат (1966–1967: 200–201): „Погодак или добијање, тј. успех, јесте спољни фактор (ванглаголска резултативност) сличан ономе који имамо у глаголу *напипати* према *пипати*, а то се никако не сме сматрати атрибутом саме перфективности”. Овде ће доћи и глаголи: *изварати* (1), *изгати*, *испросјачити*. Међутим, неки од ових глагола у појединим значењским реализацијама могу представљати видске парњаке мотивним глаголима: *гатати* ’(1а) прорицати, предсказивати будуће догађаје, судбину или погађати чињенице из прошлости (гледајући у карте, длан, талог кафе и

¹³ И глагол *ишчупати* семантички корелира са мотивним глаголом и значењски припада истом типу као и *извадити*, али за њега речници бележе секундарну имперфективизацију *ишчупавати*.

др.)' – *изгатати* '(2) прорећи, предсказати гагајући'; *молити* '(26) изговарати текст, речи неке молитве: ~ молитву, ~ псалме' – *измолити* '(2) изговорити, прочитати молитву: ~ Оченаш'.

3.5. Значење 'извршење радње у довољној мери, до засићења' представљено је повратним глаголима према којима углавном нема рефлексивне реализације као мотивне: *испричати се*, *испавати се*, па формална једнакост видских парњака није испуњена. У ову групу спадају глаголи који су у студији Клајн (2002: 236) означени као сативни ('радња се врши до задовољења потребе или до смирења емоције која ју је изазвала').

3.6. Видски парњаци неће се појавити у групама 3а и 3б, којима припадају глаголи дистрибутивне семантике. У наведеним речничким примерима изузетак је глагол *избушити*, чије лексичко значење 'начинити једну или више рупа на нечему, пробушити, пробити: ~ зид, ~ рупу' одговара примарној семантичкој реализацији мотивног глагола *бушити*: '(1) правити рупу, рупе (у нечему), пробијати; правити, стварати на тај начин (рупу, рупе и сл.): ~ дрво, ~ камен, ~ карте; ~ рупе, ~ тунел'. Дистрибутивност је у овом случају и у самом мотивном глаголу. РСЈ бележи још један глагол овог типа без секундарне имперфективизације: *изрешетати* ('пробушити на више места, избушити (као сито): ~ мецима кров') – *решетати* '(3) засипати оружаном ватром; пробијати, бушити мецима'.

3.7. Видски корелати мотивноме глаголу појављују се у групи '(3в) распрострањеност радње на цео предмет, у свим правцима': *избраздати*, *ишарати*, *исећи*. Следећи речничке примере, глаголе овог типа сврставамо у три значењске подгрупе (према ефекту радње на предмет):

1. радњом се задира испод површине предмета: *избраздати*, *изглодати*, *изгулити*, *изгребати* и *изгрести*, *изрити*, *изровати*.

2. прекривање, углавном површине предмета, и то додавањем новог слоја: *измалати*, *измалтерисати*, *измоловати*, *ишарати*¹⁴, *ишкрабати*, *ишпартати*, *исликати*¹⁵. Глаголи којима се означава непожељно третирање предмета (прљање): *избрљати*, *искаљати*, *измастити*, *измрљати*, *испогани*ти, *испрљати*, *исфлекати* могу се издвојити као посебна тематска група.

3. раздвајање предмета на делове или одвајање дела или делова предмета / уситњавање: *искидати*, *искомадати*, *искресати*, *искрхати*, *искришити*, *измлетати*, *испарати*, *испарчати*, *испилати*, *исећи*, *истестерати*, *истуцати*, *исцепати*, *ишчеречити*. Секундарне имперфективизације глагола овог значењског типа готово да се не развијају.

¹⁴ Иако представљају другу тематску скупину у односу на глаголе типа *измоловати*, исти тип глаголског процеса представљају и радње писања и сликања које подразумевају својеврсно прекривање хартије или другог материјала писаним текстом и сликама (*ишарати* – *ишарати*, *ишкрабати* – *ишкрабати* и сл.), на шта нас наводе и речнички описи: *исликати* – прекрити сликама, *ишпартати* – повући праве линије по нечему, *ишарати* – 3. прекрити какав текст мноштвом накнадно написаних делова, бележака, маргиналија и сл.; 2. а. прекрити, осути пегама, оспницама, мрљама (РСАНУ).

¹⁵ Иако би се могао замислити секундарно имперфективизован глагол од глагола *исликати*, као и од неких других наведених глагола, секундарни имперфектив није забележен у описним речницима српског језика, што је био критеријум којим смо се водили у раду.

4. Анализа значења глагола изведених префиксом *из-* показала је да се видски парњаци на *из-* јављају и ван значењске групе 'извршење / довођење радње до краја, престанак радње', која се традиционално схвата ознаком чисте перфективности. Изразита тенденција ка остваривању чисте перфективизације присутна је код глагола који означавају распрострањавање радње на цео предмет. Глаголи овог типа ређе се секундарно имперфективизују (они са подзначењем 'раздвајање предмета на делове' нису склони секундарној имперфективизацији), али потпуна правилност у том погледу изостаје. Глаголи на *из-* којима се означава покретање из унутрашњости чега и кретање навише такође могу представљати видске парњаке, у ком случају се подудара семантика префикса и мотивног глагола.

ИЗВОРИ

- РСЈ: *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска, 2007.
 РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика I–VI*, Матица српска (и Матица хрватска), Нови Сад (Загреб), 1967–1976.
 РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, I–XVIII, Београд: Српска академија наука и уметности – Институт за српски језик, 1959–.

ЛИТЕРАТУРА

- Белај 2008: В. Belaj, *Jezik, prostor i konceptualizacija. Shematična značenja hrvatskih glagolskih prefiksa*, Osijek: Filozofski fakultet.
 Виноградов 1947: В. Виноградов, *Русский язык. Грамматическое учение о слове*, Москва: Издательство „Высшая школа“.
 Војводић 2013: Д. Војводић, „Вид глагола“, *Српска енциклопедија*, т. II (ур Ч. Попов и Д. Станић), Нови Сад: Матица српска – Београд: САНУ, Завод за уџбенике и наставна средства, 332–333.
 Грицкат 1966–67: И. Грицкат, „Префиксација као средство граматичке (чисте) префиксације (начелна разматрања и савремена српскохрватска грађа)“, *Јужнословенски филолог*, XXVII/1–2, 185–221.
 Грицкат 1967: И. Грицкат, „Шта даје за проучавање глаголске семантике чиста (граматичка) перфективизација путем префиксације“, *Наш језик* XVI/3, 119–126.
 Дешић 1985: М. Дешић, „Полисемија и српскохрватски глаголски вид“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 14/2, 75–85.
 Ђуровић/Спасојевић 2014: С. Ђуровић, М. Спасојевић, „Још један поглед на видске парњаке у српском језику“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LVII/1, 183–197.

- Јанда 1986:** L. Janda, *A Semantic Analysis of the Russian Verbal Prefixes za-, pere-, do-, and ot-*, München: Otto Sagner.
- Клајн 2002:** И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику. Део 1, Слагање и префиксација*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска.
- Млинарчик 2004:** A. Mlynarczyk, *Aspectual Pairing in Polish*, Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Новак Милић 2010:** J. Novak Milić, „Što je što u aspektologiji”, *Lahor*, 10, 125–143.
- Новаков 2005:** П. Новаков, *Глаголски вид и тип глаголске ситуације у енглеском и српском језику*, Нови Сад: Футура публикације.
- Пипер/Клајн 2014:** П. Пипер, И. Клајн, *Нормативна граматика српског језика* (друго, измењено и допуњено издање), Нови Сад: Матица српска.
- Стевановић 1989:** М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II, Синтакса*, Београд: Научна књига.
- Шарић 2011:** Lj. Šarić, „Glagolski prefiksi kao perfektivizatori”, *Riječ* 5, Nikšić, 7–27.

Vesna Đorđević

ASPECTUAL PAIRS AND PREFIXATION IN THE SERBIAN LANGUAGE (PREFIX *IZ-*)

Summary

This article deals with the derivation of aspectual counterparts with prefix *iz-*. We discuss literature in which the prefix *iz-* is considered as perfektivizer and point out theoretical inconsistencies in allocating aspectual counterparts in *iz-*. For prefix *iz-* Serbian dictionaries lists a submeaning "dovesti radnju do kraja", in which case it is customary to talk about no meaning except "perfective". The aim of this paper is to show that aspectual counterparts could occur in some other submeaning of *iz-*. Some suggestions are offered on how to overcome difficulties in aspectual verbal pairs research and its practical application.

Key words: aspectual pairs, prefix *iz-*, perfectivization, prefixation, Serbian language.